

Dopis č. 12

Praha, 5. 5. 1977

Milý příteli,

píši opět se zpožděním, tentokrát větším. Důvody jsou však stejné. Právě v den, kdy Ti obvykle píši, pro mne přijeli do kotelny pánové v civilu a odvezli mne domů k domovní prohlídce. Příkaz měli tentokrát po prvé takřka v pořádku, s (nečitelným) podpisem prokurátora, ale bez razítka prokuratury. Jinak se chovali velmi korektně. Po skončení prohlídky jsem byl ještě asi dvě hodiny na pracovišti, když přišli znovu. Tentokrát mne odvedli bez příkazu a předvedli mne přímo do Konviktské ulice, kde příkaz jeden z nich teprve podepsal. Zanedlouho si mne z tzv. CPZ-ky (celý předběžného zadržení) odvedli ke krátkému výslechu; druhý den, tj. v pátek dopoledne jsem byl vyslýchán po druhé. To jsem stále ještě nevěděl, proč vlastně jsem byl zadržen; šlo zřejmě pouze o průtahové manévry. Teprve odpoledne jsem byl předveden k třetímu výslechu k jinému vyšetřovateli a asi ve 3 hodiny jsem byl seznámen s tím, že proti mně je vzneseno obvinění, mimochodem naprosto nesmyslné a zejména ničím nezduodněné a na žádných relevantních skutečnostech nezaložené. Po výslechu, v němž jsem měl možnost se nakonec k celé nesmyslné věci krátce vyjádřit, jsem byl informován, že vyšetřovatel podává návrh na vazbu, k němuž se však nemůže vyslovit prokurátor, neboť není k zastížení (proto ty průtahy do pátečního odpoledne). Přestože se oněch druhých 48 hodin, které má prokurátor ke svému vyjádření, počítá od vznesení obvinění, nebyl jsem propuštěn v neděli odpoledne, nýbrž teprve v pondělí ráno po příchodu pracovníků z prokuratury (celkem tedy přibližně po 90 hodinách, nicméně však po asi 67 hodinách od vznesení obvinění, takže jsem téměř 19 hodin zůstal na cele předběžného zadržení nezákonně). Obvinění však staženo nebylo.

Doufám, že mi proto odpustíš, že se do psaní pouštím až dnes, takže jeden týden vynechám, i když jsem původně slíbil, že Ti napíši každý týden. Opět se pokusím nechat policejní šikany za zády a soustředit se na něco podstatnějšího. Ti, kteří uvažují jen „technicko-politicky“, ztrácejí už dnes jakoby „šťávu“ – a také, jak se mi zdá, chuť pokračovat. Po Patočkově smrti nastala jakási pauza, jakási cézura; pokusy o pokračování mají trošku příchuť „nastavované kaše“; zvláště devítka je dost mdlá a bezzubá, ačkoliv právě tam byla příležitost poukázat k hlubším až nejhlubším zdrojům lidské svobody – a tím i posledním motivům každého zápasu o lidskost, o lidskou svobodu a lidská práva. Chtěl bych se proto pokusit ukázat, čím jev lidském životě tzv. svědomí, proč a za jakých okolností se člověk může a musí odvolat proti všem lidským instancím ke svému svědomí a zejména také proč odkaz k svědomí neznamena otevřená dvířka individualismu a subjektivismu. A protože v minulých dnech proběhly první procesy, v

nichž se mělo rozhodnout, zda výpovědi ze zaměstnání pro podpis Charty jsou legitimní, začnu připomínkou stanoviska Generální prokuratury, na něž se rozsudky de facto odvolávaly.

Stanovisko GP bylo nejprve sděleno dvěma mluvčím Charty a hned poté bylo zčásti publikováno v denním tisku; později byla předvolávána celá řada signatářů, jimž bylo na městské prokuratuře (nebo krajských prokuraturách) stanovisko rovněž předloženo. Když jsem dostal příležitost se ke Stanovisku sám vyjádřit, poukázal jsem především na to, že prokuratura není kompetentní, aby mohla posuzovat, zda Charta 77 je či není protistátním textem, protože o tom může rozhodnout pouze soud; naproti tomu je prokuratura povinna stíhat každé porušení zákona. Podobně jsem se vyjadřoval také při domovních prohlídkách a při výsleších. Dnes trvá již pátý měsíc zvláštní, nenormální situace: prokuratura ještě ani v jediném případě (pokud vím) nezahájila stíhání kohokoliv pro vydání, rozšiřování, schvalování atd. Charty 77 a na ni navazujících písemností, ale naproti tomu prohlásila, že Charta 77 a písemnosti na ni navazující jsou v rozporu s československými zákony. Znamená to, že prokuratura nedělá to, co má (totiž nestíhá trestný čin), ale naproti tomu dělá to, co nemá (totiž rozhoduje o tom, co je trestný čin). Nyní v této praxi pokračují i soudy: ačkoliv neexistuje žádný soudní výrok o Prohlášení Charty 77 a dalších písemnostech, pracovně právní spory jsou řešeny na základě předpokladu, že podpis Charty je protizákonný a zakládá důvod pro výpověď ze strany zaměstnavatele. Ale stanovisko GP má ještě další aspekt, kterým bych se chtěl nyní zabývat nejprve.

Ve Stanovisku GP se připomíná, že svoboda projevu (zaručená Ústavou ČSSR) musí být podle Ústavy uplatňována v zájmu pracujícího lidu. Jen na okraji můžeme poznamenat, že tu jde o zjevně nesprávnou interpretaci textu článku 28 Ústavy, v němž je svoboda projevu ve všech oborech života společnosti zaručena právě proto, že to je v souladu se zájmy pracujícího lidu. Text prvního odstavce výslovně mluví o tom, že v souladu se zájmy pracujícího lidu je právě záruka svobody projevu; v žádném případě nelze z textu vyvodit, že zájmy pracujícího lidu by byly podmínkou a tím i mezí uplatňování svobody projevu nebo příslušných záruk takového uplatňování. O uplatňování resp. o užívání svobody projevu (tj. zejména také svobody slova a tisku) se pak praví, že „těchto svobod občané užívají jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tvůrčího úsilí, tak k uplatňování své aktivní účasti na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země“. Jestliže tedy Generální prokuratura ve svém stanovisku říká, že „svoboda projevu musí však být podle Ústavy uplatňována v zájmu pracujícího lidu a nikoli způsobem, který je v rozporu s platnými zákony“, pak to činí nejenom nekompetentně, ale chybně, tj. na základě chybného, neudržitelného výkladu textu čl. 28 Ústavy. Leč nám jde na tomto místě o víc.

Způsob, jak Generální prokuratura interpretuje zmíněný text Ústavy,

vypovídá předmětně sice o ústavních zárukách svobody projevu, ale nepředmětně o samotné prokuratuře a vůbec o duchu, panujícím v našem právním světě, ve světě naší zákonnosti a našeho uplatňování zákonů. Tady už nejde jenom o jedno nekompetentní vyjádření Generální prokuratury, ale o tendenci, vládnoucí v našem právním řádu. Pokus oficiálního státního orgánu deformovaně interpretovat určité místo v textu naší Ústavy není jenom jedním z nejvýznamnějších dokladů porušování zákonů dokonce na nejvyšší úrovni, ale je neobyčejně vážným příznakem obecného přístupu našich úřadů i politického vedení k otázce či spíše ke skutečnosti nezadatelných lidských a občanských svobod a práv. Charakteristickým znakem tohoto přístupu je pokus o podmínění bezpodmínečného, o suspendování nezcizitelného, o zproblematizování a zrelativizování nezadatelného; podstatou tohoto přístupu je přesun zájmu z „nekonečného cíle“, jímž je lidská svoboda, na omezený efekt, totiž na zaštitění a potvrzení omezeného zájmu. Na první pohled (velmi povrchní) by se mohlo zdát, že nejde o zájem omezený, nýbrž o „zájmy pracujícího lidu“. Ale jak může být nezcizitelné, nezadatelné právo lidských bytostí podmiňováno něčím tak neurčitým a tolik potřebným nějakého bližšího objasnění, jako jsou „zájmy pracujícího lidu“? Kdo je povolán, aby rozhodoval, jaké jsou skutečné, opravdové zájmy pracujícího lidu? Komu se to svěruje do rukou správa něčeho tak všemu ovládaní se vzpírajícího a protivícího, jako je lidská svoboda? A ke komu se může a smí odvolat ten, jehož svoboda byla ukrácena a jehož základní práva byla omezena a narušena? Kde najde člověk toho nejvyššího arbitra, který mu dá za pravdu a u něhož najde slyšení, i když jeho soud byl už uzavřen a když rozsudek viny byl v jeho případě potvrzen dokonce tou nejvyšší soudní instancí, proti níž už není žádného odvolání?

Tendence, převládající v našem právním řádu, je jasná: člověk nemá právo se dále odvolávat. Soudní orgán rozhoduje o jeho vině; soud tuto vinu nevyhledává, nýbrž stanovuje. V teorii to je ovšem jasné; v praxi dochází k těžkostem a k rozporům. Z praxe našeho soudnictví a celé naší společenské skutečnosti například víme, že u nás bylo možné, aby nezákonně byli dokonce na smrt odsouzeni lidé, kteří po řadě let byli rehabilitováni. A víme, že to není naše československá specialita, že nejsme v socialistickém táboře výjimkou. Víme, že také náš soud může odsoudit nevinného právě tak jako vinného. Jak je možno se proti takovým případům justičních omylů nebo dokonce bezstarostného a snad cynického porušení zákonnosti a zákonů bránit? Generální prokuratura, která se pokouší občanská práva a lidské svobody podmínit „zájmy pracujícího lidu“, k jejichž interpretaci je povolán zase jenom nějaký státní orgán, jistě není tou pravou obráncyní těchto práv a svobod. Nadmíru významnou funkci by tu mohli mít soudci, kdyby ovšem byli skutečně nezávislí a mohli soudit podle svého nejlepšího svědomí. Ale svědomí soudců může ve společnosti

něco znamenat (a může se vůbec udržet) jenom za předpokladu, že svědomí mají sami občané, přinejmenším většina občanů. Ale co to znamená mít svědomí? K čemu v nás se odvolává ten, kdo chce apelovat na naše svědomí?

Už jsem se v jednom dopise zabýval důvody, proč respektování a porušování základních lidských práv a svobod není a nemůže být vnitřní záležitostí žádného státu. Stát zkrátka není neomezeně suverénní, protože existují oblasti, v nichž jeho zásah, ať ideologický nebo přímo mocenský, je nelegitimní, nekompetentní a přímo zhoubný, a to zhoubný především pro občany, ale vposledu také pro stát samotný, neboť důsledkem systematického uplatňování státní suverenity v záležitostech pravdy, práva, spravedlnosti, dobra, krásy atd., tj. zejména v záležitostech kulturních a civilizačních hodnot a kritérií, je nezbytně pokles a sesun státu a pak i celé společnosti do démonských bažin lži, bezpráví, zla a ošklivosti. Člověk totiž pro svůj vztah k pravdě, dobru a kráse nepotřebuje žádných prostředníků, nýbrž pouze učitele a starší, zkušenější bratry, kteří budou poradit, ale kteří sami nikdy nemají žádný patent na správnost. Při rozhodování o tom, co je pravda a co lež, co je právo a co bezpráví, co je spravedlivé a co nespravedlivé, co je dobré a co zlé, co je krásné a co naopak kýčovitě, jsme vždycky nakonec sami. I když máme vždycky své učitele, i když se můžeme a musíme poradit se svými nejbližšími a s těmi, jimž důvěřujeme, musíme se nakonec sami rozhodnout na svou osobní odpovědnost. A tato odpovědnost není redukovatelná na žádnou odpovědnost vůči lidem, vůči společnosti, vůči jakékoliv společenské organizaci, vůči státu, vůči národu a vlasti apod., nýbrž její základ a kořen sahá mnohem hlouběji. Ve vztahu poslední odpovědnosti je člověk postaven do základní povinnosti celým svým jednáním anebo odmítnutím jednat odpovědět na výzvu, kterou druzí lidé nejsou povoláni určit, nýbrž nanejvýš jen tlumočit. Člověk je postaven např. před výzvou samotné pravdy, a pravda nikdy nemůže a nesmí být zaměňována za jakékoliv své pochopení, za žádnou svou formulovanou podobu, jež zůstává vždy jen pokusem také odpovídat na její výzvu a na její oslovení. Ve svém vztahu k pravdě, spravedlnosti, právu, dobru, kráse si jsou všichni lidé rovni; žádná funkce nemůže nikoho opravňovat k tomu, aby vystupoval jako kmenový, národní, třídní nebo jakýkoliv jiný šaman – a naopak každý je povolán, aby pokus o podobné šamanské postavení ve věci pravdy, spravedlnosti atd. demaskoval a odmítl. Podmínkou ovšem je ochota vzít na sebe riziko postihu ze strany šamanů a nezřídka i ódia ze strany nepoučené a neuvědomělé veřejnosti.

A tak se člověk, který se rozhodl naslouchat samotné pravdě a nikoliv pouze jejím údajným správcům a pověřeným vykladačům, ocitá zhusta v osobně tíživé a stísnující situaci outsidera a pohrdaného, ba kaceřovaného jedince, který v očích úřadů a někdy i většiny nemá žádnou kompetenci,

žádné oprávnění, který nebyl nikým pověřen a proto také za nikoho nemluví, který mluví jen za sebe. Proti takovému jednotlivci (nebo i několika jednotlivcům) se snadno vyvolá animozita a nenávist davů, takový jedinec se snadno může postihnout a umlčet, pokud nenajde podporu u druhých. Ale běda tomu, kdo v takové tíživé situaci opustí cestu odpovědnosti před samotnou pravdou a kdo svá slova a své činy přizpůsobí nějaké skupině, u níž hledá ochranu a podporu. Místo aby zůstal svědkem pravdy, stane se ideologem a hlásnou troubou této skupiny; opustí svobodnou službu samotné pravdě a zamění ji za nesvobodnou službu, za služebníčkování a otročení nějaké skupině. Takový člověk ví o pravdě, ale rozhodl se přeslechnout její hlas. Ovšem takový člověk může být osloven jiným člověkem, který ho může upomenout na pravdu samu. Upomenutí člověka, který sloužil pravdě a který službu pravdě opustil a našel si něco výnosnějšího, se nemůže dovolávat žádných individuálních ani skupinových nebo „celospolečenských“ zájmů, nemůže se dovolávat zájmů vlasti ani zájmů třídy či „zájmů pracujícího lidu“, neboť všechny tyto zájmy jsou něčím, co musí být nejprve nějak formulováno a interpretováno, pravdivě nebo lživě, tj. něčím, co se musí nejprve ukázat ve své pravé podobě ve světle pravdy. A člověk, který přestal sloužit pravdě, si vždycky najde nějakou interpretaci, která mu vyhovuje a která mu dovoluje pravdu vždy znovu zrazovat. Upomenout takového člověka na pravdu je možné jen tak, že se dovoláváme jeho svědomí. Tím jej voláme k povinnosti odpovídat na výzvu samotné pravdy, upomínáme jej, že tu není jen určitá společenská a politická situace, ale také nějaká poslední norma, poslední kritérium toho, jak v této situaci obстоjíme – a že tímto kritériem není okamžitý úspěch ani přežití těžkostí a zlých chvil, nýbrž jediné pravda sama, která platí a má být uplatněna stůj co stůj. I když to stojí mnoho, i když to stojí vše. Vůči všem lidským a společenským nárokům lze mít výhrady – a oprávněné, legitimní výhrady. Vůči požadavkům a nárokům pravdy však stojíme bez jakýchkoliv výhrad, beze všech zadních vrátek, vytáček a výmluv. Tváří v tvář samotné pravdě se musíme vzdát sami sebe, svého postavení, svého pohodlí; dokonce i toho, co velice milujeme a co je nám neobyčejně drahé, ba musíme být připraveni vzdát se své svobody nebo vposledu třeba i života. S pravdou se doopravdy nemůže setkat ten, kdo není hotov se toho všeho a sám sebe i svých nejvlastnějších zájmů vzdát a kdo není ochoten i v situaci krajního ohrožení zůstat jejím služebníkem, jejím tlumočníkem.

Ale kdo k tomu je hotov, toho pak nelze odstrašit a zastrašit žádnými lidskými ani nelidskými prostředky. Takový člověk může být týrán a trýzněn, smýkán a haněn, ale i ve svém největším ponížení – ba právě v něm – nepřestává být svědkem pravdy.

Tvůj Ladislav Hejdánek